

«ایران» در گفت‌وگو با طیبه واعظی، استاد دانشگاه تهران

نشست سه جانبه ریاض، آنکارا و اسلام آباد را بررسی می‌کند

خروج از چتر امنیتی کلاسیک

گفت و گو

فاطمه غریبی / گروه دیپلماسی - اسلام‌آباد، آنکارا و ریاض در پویحوخه تنش‌ها و بحران‌هایی که ایالات متحده و رژیم اسرائیل در سال‌های اخیر بر ساختار امنیتی غرب آسیا تحمیل کرده‌اند، در حال شکل‌دادن به مجموعه‌ای از همکاری‌های سه‌جانبه‌اند که می‌تواند نشانه‌ای از تلاش قدرت‌های منطقه‌ای برای فاصله‌گرفتن از نظامی باشد که سال‌ها بر مدار اراده یکجانبه واشنگتن شکل گرفته است.

از همین منظر، شکل‌گیری این ترتیبات امنیتی را می‌توان در چارچوب حرکت تدریجی منطقه به سوی چندجانبه‌گرایی و بازتعریف نقش قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای در معادلات امنیتی آن فهم کرد؛ مسیری که ایران نیز طی سال‌های گذشته بر ضرورت پیوند آن تأکید داشته و براین‌پایور بوده است که تنها از رهگذر تقویت سازوکارهای امنیتی درون منطقه‌ای می‌توان در برابر ترتیبات تحمیلی قدرت‌های فرامنطقه‌ای ایستاد و معماری امنیتی جدیدی را بر پایه ظرفیت‌های خود منطقه بنا کرد.

در همین چارچوب، طیبه واعظی، استاد دانشگاه تهران در گفت‌وگو با «ایران» به بررسی ایجاد و پیامدهای همکاری‌های نوظهور امنیتی میان قدرت‌های منطقه‌ای و نسبت آن با نظم در حال گذار غرب آسیا پرداخته است.

پاکستان، ترکیه و عربستان با اعضای یک توافق سه‌جانبه گامی تازه در حوزه مسائل نظامی دفاعی برداشته‌اند. این نشست در شرایطی شکل گرفته که نظم جهانی از الگوی تک‌قطبی فاصله گرفته و به سمت چندقطبی شدن پیش می‌رود. آیا این نشست را باید نشانه‌ای از شکل‌گیری آرایش جدید منهای آمریکا در منطقه دانست؟

اول باید اشاره کنم که توافقی که اخیراً به امضا رسید، بنا به دلایلی حائز اهمیت است. یکی اینکه این نشست بین سه بازیگری است که یکی از نظر بودجه نظامی، دیگری از نظر برخورداری از توان نظامی هسته‌ای و ترکیه نیز به لحاظ قرار گرفتن در جایگاه دومین نیروی بزرگ در ناتو، نقش مهمی دارند. با این حال، هنوز نمی‌توان با قطعیت گفت که این توافق یک پیمان امنیتی خواهد بود یا سرچشمه‌ای برای شکل‌گیری آرایش جدید در منطقه.

چرا که با وجود اهمیت سیاسی این نشست و پذیرش اصل «حمله به یکی

به مثابه حمله به همه» توسط این کشورها، هنوز قابل پیش‌بینی نیست که اراده دولت‌های طرف توافق برای انجام اقدامات بعدی چقدر جدی است. تنها چند روز از این نشست گذشته و طرفین توافق هنوز نه به مرحله نهادسازی رسیده‌اند و نه تهدید مشترکی را برای خود اعلام کرده‌اند. با توجه به ماهیت متفاوت روابط این دولت‌ها با ایران، هنوز نمی‌توان گفت

همه آنها بر ساخته خواهد شد. به نظر من، در مقطع کنونی نمی‌توان انعقاد این توافق را چیزی فراتر از یک اقدام سمبلیک تلقی کرد. برای اینکه مشخص شود آیا در پس این توافق اراده‌ای جدی برای تغییر ترتیبات امنیتی منطقه وجود دارد یا با یک همکاری مقطعی و محدود مواجهیم، باید منتظر ماند و روند تحولات و نحوه اجرای آن را در عمل دنبال کرد.

آیا تحولات اخیر کشورهای منطقه را به سمت کاهش اتکا به چتر امنیتی

آمریکا و حرکت به سوی ائتلاف‌های منطقه‌ای و چندجانبه سوق داده است؟

طبیعتاً با تغییر در محیط امنیتی منطقه‌ای، هر بازیگر عاقل سعی می‌کند متناسب با شرایط جدید در گزینه‌های خود تجدیدنظر و بازنگری داشته باشد. اما بحث عدم تکیه بر چتر امنیتی آمریکا در منطقه خاورمیانه هم موضوع جدیدی نیست که بتوان آن را صرفاً نتیجه تحولات اخیر دانست.

کشورهای منطقه تقریباً از زمان آغاز استراتژی «محور آسیا» در دوره اوپاما و بعد از آن در دوره اول ترامپ، به این نتیجه رسیدند که باید از اتکا صرف به چتر امنیتی آمریکا برای تأمین امنیت خود خودداری کنند و به سمت تنوع‌بخشی به شرکای خود حرکت کنند؛ بویژه اینکه این تحولات با افزایش نقش افرینی و قدرت چین و روسیه و آغاز صحبت از نظم پس‌آمریکایی نیز همراه بوده است. بنابراین، در جواب این سؤال می‌توانم بگویم که اولاً این یک تحول جدید و حاصل جنگ اخیر نبوده و دارای پیشینه قبلی است و ثانیاً شکل‌گیری ائتلاف‌های چندجانبه منطقه‌ای و مینی‌لترالیزم (همکاری محدود)، روند طبیعی دنیای پس‌آمریکایی و نظم در حال‌گذار جهانی است که منحصر به

اما اینکه کدام کشورها و در چه قالبی وارد این نوع همکاری‌ها شوند، می‌تواند تحت تأثیر بحران‌های جدی، مثل همین جنگ اخیر قرار داشته باشد. عبارت دیگر متناسب با شرایط جدید، دولت‌ها شرکا و طرفین همکاری خود را برای این همکاری‌های محدود منطقه‌ای انتخاب می‌کنند.

گاهی وجود دارد که توافق سه‌جانبه پاکستان، ترکیه و عربستان را نشانه شکل‌گیری هسته

نظم امنیتی جدید منهای آمریکا در خاورمیانه میدانند، نظر شما چیست؟

این توافق می‌تواند نشانه‌ای از شکل‌گیری نظم جدید امنیتی در خاورمیانه باشد، اما هنوز نمی‌توان با قطعیت گفت که این ترکیب سه‌گانه، هسته اصلی چنین نظمی خواهد بود. تجربه همکاری دفاعی عربستان و پاکستان نشان داده که در شرایط بحرانی، کشورها بر اساس محاسبات و منافع خود تصمیم می‌گیرند؛ چنان‌که پاکستان پیش‌تر از ورود به جنگی که آن را تهدید می‌کرد، درباره ترکیه نیز با وجود همکاری‌های موجود، هنوز مشخص نیست در شرایط بحرانی حاضر به پرداخت هزینه برای امنیت شرکای خود باشد. از سوی دیگر، آسیب‌پذیری‌های امنیتی و اقتصادی پاکستان نیز بایبندی آن به تعهداتش را در شرایط بحرانی با پرسش‌هایی مواجه می‌کند. بنابراین، زمان مشخص خواهد کرد که این همکاری‌ها به نظم امنیتی جدید و ساختاری دائمی منجر می‌شوند یا صرفاً در قالب یک یا چند ائتلاف منطقه‌ای باقی می‌مانند؛ در شرایط فعلی منطقه در مرحله آزمون و خطاست.

ایران هم دو دهه پیش در دوره دبیری شورای عالی امنیت ملی حسن روحانی تجربه اعضای یک همکاری امنیتی را با عربستان داشته است چرا این شکل همکاری با پایدار نشد؛ مشکل از روابط دو کشور بود یا ساختار امنیتی منطقه؟

توافق ۱۲ ماده‌ای امنیتی ایران و عربستان در سال ۱۳۸۰ عمدتاً بر مقابله با تهدیدات امنیتی جدید متمرکز بود و توافقی جامع برای حل چالش‌های امنیتی منطقه محسوب نمی‌شد؛ چراکه شکاف دیدگاه‌ها و منافع رقیب و حتی

کشورهای منطقه تقریباً

از زمان آغاز

استراتژی «محور آسیا» در

دوره اوپاما و بعد

از آن در دوره

اول ترامپ،

به این نتیجه

رسیدند که باید

از اتکا صرف

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری

به چتر امنیتی

آمریکا برای

تأمین امنیت

خود خودداری

کنند و به سمت

تنوع‌بخشی به

شرکای خود

حرکت خودداری